

Lidija Matošević

Petsto godina kasnije: Što nam je reformacija donijela, a što odnijela?

Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja, Split; Katolička izdavačka kuća i časopis Služba Božja, Split, 2022., str. 272

Pet je stotina godina prošlo od (simboličnog?) početka protestantske reformacije. Štoviše, pet stotina i pet godina u trenutku objavljivanja knjige izv. prof. dr. sc. Lidije Matošević, prikladnog, pa i pomalo izazovnog naslova *Petsto godina kasnije: Što nam je reformacija donijela, a što odnijela?* Prije nego što se pozabavimo samom knjigom, potrebno je prvo ponešto reći i o samoj autorici. Lidija Matošević rođena je u Rijeci, diplomirala je filozofiju i povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Magistrirala je teologiju na Evanđeoskom teološkom fakultetu u Osijeku, dok je doktorat iz teologije stekla na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Heidelbergu. Od 2003. godine zaposlena je na Sveučilišnom centru za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik u Zagrebu (nekadašnji Teološki fakultet Matija Vlačić Ilirik), čija je i dugogodišnja voditeljica.

Prof. Matošević objavila je nekoliko knjiga: *Lieber katolisch als neuprotestantisch: Karl Barths Rezeption der katholischen Theologie 1921-1930* (2005.), *Uvod u dogmatiku* (2017.), *Pregled dogmatike I – Nauk o Bogu, nauk o stvaranju i providnosti, nauk o čovjeku i grijehu* (2020.) te 2022. godine knjigu koja je središte zanimanja ovoga prikaza pod nazivom *Petsto godina kasnije: Što nam je reformacija donijela, a što odnijela?* Također, objavila je i brojne stručne i znanstvene članke u hrvatskim, ali i međunarodnim publikacijama. Uz dojmljiv spisateljski opus Matošević drži i nekoliko kolegija iz sustavne teologije na prijediplomskom i diplomskom studiju Sveučilišnog centra za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik, predavala je na diplomskom filozofsko-teološkom sveučilišnom studiju te na poslijediplomskom sveučilišnom znanstvenom teološkom studiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a održala je i više gostujućih predavanja na Sveučilištu u Leipzigu i na Sveučilištu u Heidelbergu.

Autorica svoju knjigu o reformaciji piše iz Rijeke uoči 505. obljetnice reformacije i u „Predgovoru” navodi kako je ova knjiga „zbirka (...) međusobno povezanih teoloških tekstova u kojima se tematiziraju različita pitanja vezana uz problematiku geneze reformacije, njezinog tijeka i posljedica” (str. 7), a autoričina je želja da ova knjiga nađe svoje „čitatelje među teolozima, pastorima, župnicima, studentima teologije, različitim crkvenim djelatnicima, ali jednako tako i u širem krugu teološki zainteresiranih čitatelja”, kao i da bude „doprinos boljem ekumenskom razumijevanju na našim prostorima” (str. 9). No, unatoč tome što je Matošević namijenila knjigu široj publici, prosječan bi čitatelj bez nekakvoga osnovnog teološko-povijesnog predznanja mogao imati otežan put u prohodnosti kroz ove iako povezane, ali ipak raznovrsne tekstove. Također, gotovo 700 fusno-

ta na oko 250 stranica teksta dovoljno govori o akademskoj i znanstvenoj razini knjige i to je nešto što bi moglo, ali svakako ne bi trebalo, unaprijed zastrašiti zainteresiranoga potencijalnog čitatelja bez adekvatne teološke ili povijesne pozadine.

Iako autorica naglašava da je ova knjiga primarno zbirka teoloških tekstova, u knjizi se neminovno isprepliće i povijest te historijska teologija. Da ju je uistinu teško jednoobrazno odrediti, vidljivo je i iz klasifikacije Nacionalne i sveučilišne knjižnice koja je predmetno klasificira i kao knjigu o Martinu Lutheru, knjigu o odnosima Katoličke Crkve i protestantskih crkava (i obrnuto), kao knjigu o reformaciji, ali čak i kao knjigu o kršćanskoj mistici. Stoga, zainteresiran bi čitatelj privučen samim naslovom knjige mogao u konačnici biti iznenađen njezinim sadržajem.

S obzirom na širinu obuhvaćenih tema sadržanih u ovoj knjizi i svojevrsnu autonomnost svakoga pojedinog teksta, ova knjiga nema nekakvu izrazitu tezu koju nastoji argumentirati i dokazati, već se lajtmotiv pitanja: *Što nam je reformacija donijela, a što odnijela?* na neki način proteže kroz cijelu knjigu dok se autorica ovim pitanjem posebno bavi u jednome od poglavlja istoga naziva.

Što se pak same strukture knjige tiče, ona je organizirana u 12 poglavlja, koja sadrže zanimljive informacije, ali nerijetko i izazovne tvrdnje za promišljanje. Tako se u prvome poglavlju autorica bavi pitanjem: „Reformacija: Obnova Crkve ili novi raskol u kršćanstvu?” gdje, među ostalim, tvrdi i da „ne bi bilo pretjerano kazati da se reformacija mogla dogoditi jer su mnogi u kasnom srednjem vijeku – koji se upravo zbog toga ponekad i naziva jednim od najpobožnijih razdoblja u povijesti zapadnoga kršćanstva – počeli vapiti za Bogom” (str. 19.). Matošević se u drugom poglavlju naslova „Teološka biografija mladog Luthera kao doprinos razumijevanju njegove teologije” bavi pojedinim istaknutim aspektima Lutherove teološke misli, dok se u trećem poglavlju „O dostatnosti Svetog pisma: Reformacijska rasprava s ondašnjom rimokatoličkom teologijom o odnosu između Svetog pisma i Crkve te njezine tradicije” bavi temom odnosa Pisma i predaje.

Četvrto poglavlje „Reformacijsko razumijevanje Svetog pisma u škripcu između biblicizma, ‘papista’ i ‘švermera’” gdje, među ostalim, ističe: „Poruka reformacijskog gesla *sola scriptura* bila (...) zapravo: zbog bogoduhosti biblijskog svjedočanstva i zbog djelovanja Božjeg Duha na onoga tko se susreće s ovim svjedočanstvom, pojedincu je moguće susresti samu Božju zbilju, a time pronaći i autentičnost vlastite egzistencije” (str. 77), dok u petom poglavlju „Crux sola est nostra theologia: Lutherova teologija križa” navodi kako: „teologija križa ishodištem i kriterijem kršćanske teologije smatra sam događaj Kristova križa te s time usklađuje sve druge izričaje o Bogu” (str. 98). U šestom poglavlju naziva „Luther i mističke tradicije” autorica postavlja čitatelju pitanje: „Što je zapravo istinski protestantizam, i ima li u njemu mjesta za mistiku?” te odgovara: „Zacijelo ima. No, pritom je Sveto pismo potrebno shvaćati nerestriktivno. A to znači ne kao knjigu koja kao kriterij naše spoznaje i doživljaja božanske zbilje nameće granice

vjerskom iskustvu, već kao knjigu koja, razumijevana zahvaljujući prosvjetljenju Duha Svetoga, oslobađa za cijelo bogatstvo iskustava božanske zbilje, pa tako i za mističko iskustvo” (str. 122).

U sedmom, ujedno i najkraćem, poglavlju knjige „Cijela je Crkva prepuna praštanja: Reformacijski diskurs o oprostima i crkvenom blagu” autorica se bavi važnom temom indulgencija koje su na neki način „zapalile” ili katalizirale cijelu reformaciju i u teološkom i u praktičnom smislu dok u osmom, ujedno i najopširnijem, poglavlju pod nazivom „Tko želi pronaći Krista, mora pronaći Crkvu: Protestantsko shvaćanje jedinstva Crkve u povijesno-teološkoj perspektivi” Matošević podsjeća kako: „...u procjeni reformacije kao pokreta koji je vodio crkvenom raskolu valja imati na umu da se i prije reformacije u povijesti kršćanske Crkve dogodilo niz raskola i jazova, a posebice, pak, da je u okvirima zapadnoga kršćanstva kasni srednji vijek, koji je vremenski i teološki neposredno prethodio reformaciji, vrvio pokretima koji su u odnosu prema službenoj Crkvi zauzimali disidentski stav te ih je Crkva zauzvrat okarakterizirala heretičkim. Također treba imati na umu da je u XV. stoljeću crkveno jedinstvo ozbiljno narušio i sam Papinski raskol koji je trajao od 1378. do 1415., a u vrijeme početka Lutherova djelovanja još je bio snažno prisutan u kolektivnoj svijesti” (str. 139–140). Deveto poglavlje „Što nam je reformacija donijela, a što odnijela?: Protestantska egzistencija između jubilejskih lovorika i pokorničke apologije odijeljene braće” moglo bi se okarakterizirati kao središnje poglavlje u knjizi s obzirom da uvelike odražava i glavni naslov knjige, a kako je to tako, u filmskoj i književnoj maniri neiznošenja tzv. *spoilera* iz radnje, za upoznavanje će sa zanimljivim autoričnim zaključcima ipak biti potrebno posegnuti za samom knjigom.

U desetom poglavlju Matošević predstavlja neka „Prijepona pitanja nauka o opravdanju u vrijeme reformacije” dok u 11. poglavlju „Ikonoklazam kao nuspojava reformacije” zalazi u područje likovne umjetnosti u bogoštovlju i pobožnosti baveći se fenomenom ikonoklazma. Ovdje ujedno, govoreći o „genezi reformacije”, tvrdi: „Ako doista želimo razumjeti genezu reformacije, onda moramo – kao što je Isus rekao u Evanđelju po Ivanu (Iv 4,35) – podići barem na tren pogled prema poljima – pogledati polja nebrojivih kasnosrednjovjekovnih hodočasnika koji su tražili Boga. To moramo učiniti jer se reformacija – koja je prije svega bila pokret vjerske obnove – rodila na tim poljima. Prve sljedbenike reformacije, uključujući i neke od njezinih prominentnih lidera poput Luthera, susrest ćemo upravo među najgorljivijim kasnosrednjovjekovnim hodočasniciima u potrazi za Bogom (str. 212).

I u konačnici, u 12. poglavlju „Rasprava Luthera i anabaptista o krštenju u kontekstu (kasno)srednjovjekovne teologije” autorica se bavi teologijom i praksom krštenja, gdje konkretno govoreći o samoj praksi nudi zanimljiv teološki kompromis razumijevanja praktičnog aspekta ovoga sakramenta: „Sve to upućuje i na to da se dvije navedene prakse [krštenje djece i krštenje odraslih] ne moraju

nužno isključivati te jedna drugu smatrati manje prikladnim načinom krštavanja. Štoviše, međusobno isključivanje te pretpostavljanje jedne prakse drugoj osiromašuje biblijsko razumijevanje krštenja te može voditi jednostranosti, pa čak i iskrivljavanju njegova smisla. Osim toga, ta dva načina krštavanja – krštenje djece i krštenje odraslih – zajedno bolje odražavaju puno značenje krštenja no što bi to mogli svaki za sebe. Stoga međusobno uvažavanje i pokazivanje međusobnog interesa za različite pristupe može biti poticaj da se unutar jedne prakse, bilo da je riječ o onoj gdje dominira krštavanje djece ili onoj gdje je to krštavanje odraslih, razvije nužna doza opreza i samokritičnosti te tako izbjegne potencijalne opasnosti koje, kao što je prikazano, u sebi sadrže obje prakse” (str. 229-230).

Govoreći o sadržaju pripadajućih poglavlja ove knjige, prof. dr. sc. Jure Zečević s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu smatra da je „zajedničko obilježje svih dvanaest teoloških tekstova u knjizi da su im teme jasno artikulirane i iznesene preciznim, jednostavnim i čitljivim jezikom” dok u „pogledu sadržaja svi radovi su međusobno komplementarni te, povezani u jednoj knjizi, tvore svrsishodnu i logičnu cjelinu” (s poledine knjige). Prof. dr. sc. Miroslav Volf s Yalea pak konstatira: „Autorica (...) o reformaciji te njezinim dometima razmišlja kritički te govori ne samo o ‘blagodatima’ koje je protestantizam iznjedrio te njima obdario ekumensko kršćanstvo, već vrlo otvoreno i o onim dijelovima razvoja protestantizma koji predstavljaju djelomičan ili čak posvemašnji ‘gubitak’ ili barem neprikladno zanemarivanje vrijednih sadržaja iz zajedničke riznice ekumenskoga kršćanstva” (s poledine knjige).

Autorica je uistinu, kao što to i Volf primjećuje, kritična prema reformaciji, govoreći o njezinim dobrim, ali i lošim stranama, pri čemu se ne suzdržava izreći i elaborirati svoje mišljenje. Posebice je to važno iz razloga jer se čini kako je općenito bilo kakvo kritičko vrednovanje reformacije svojevrsni tabu među protestantima, gdje se češće govori samo o dobrim stvarima koje je ona donijela, a gotovo nikada se ne postavlja pitanje je li možda donijela i nešto loše ili pak nešto odnijela. Tako se čini kako se općenito nastoji „ne dirati” previše u pojedine teme, kojima se autorica nužno ne bavi u svojoj knjizi, ali koje mogu poslužiti kao primjer, poput pojedinih problematičnosti lika i djela Martina Luthera, upitnosti datuma koji se uzima kao početak reformacije i s njime povezanih povijesnih događaja, novosti pojedinih teoloških ideja i praksi čiji se početak pripisuje reformaciji i sl. Možda je i ova knjiga s razlogom, ili možda baš ipak sasvim slučajno, izdana od strane katoličkih, a ne protestantskih izdavača.

U svakom slučaju, Lidija Matošević u svojoj knjizi pokazuje zapanjujuće poznavanje tematike, posebice povijesne pozadine, uzevši u obzir da je prije svega teologinja, a ne povjesničarka. Svoju argumentaciju uvijek nastoji protkati izvorima koje obilno koristi, pošteno se odnoseći prema autorima koje konzultira. Znanstvenost je knjige na visokoj razini i kao takva je izuzetno relevantna kao pouzdani izvor informacija ili pak kao jedna od točaka u istraživačkom proce-

su dubljega ili daljnjeg istraživanja reformacije. Gotovo sigurno će svaki čitatelj, prvenstveno misleći tu na (evanđeoske) protestante, biti poučen, ali i izazvan pojedinim autoričnim tvrdnjama, pa i samim terminima koje na neki način podrazumijeva i koje koristi, poput toga što uopće znači da je nešto „protestantsko” po svojim karakteristikama i identitetu, na koje upućeniji čitatelj zasigurno neće ostati ravnodušnim.

Dalibor Kraljik